Фанҳои табиӣ 1

Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфҳои 1-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ

Вазорати таълими халқи Республикаи Ӯзбекистон ба нашр тавсия намудааст

Нашри нав



Тошканд – 2021

УЎК 5(075.3)
КБК 2я71
Т 13

Муаттибон:

К. Т. Суяров, З. Ё. Тиллаева, З. Б. Сангирова, М. К. Юлдошева,
М. М. Авезов, М. Х. Баймуратова, Д. С. Азаматова, М. Т. Умаралиева,
У. Э. Алимуҳамедова, С. Ғ. Ҳасанова, Д. Т. Ҳасанова, Д. Қ. Турдиева,
Н. В. Юсупова, Г. А. Пахрамова, Ш. М. Ғаниева

Эксперти байналмилалӣ:

Филиппа Гардом Халм

Муқарризон:

К. Сафаров - декани факултаи фанҳои табиии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тошканд ба номи Низомӣ, доктори илмҳои биологӣ, профессор.

Ш. Шарипов - декани факултаи география ва захираҳои табиии ба номи Мирзо Улуғбек, номзади илмҳои география, дотсент.

У.Халилов - ходими илмии пешбари институти ион-плазма ва технологияҳои лазерии Академияи илмҳои Ӯзбекистон, доктори илмҳои физика ва математика (DSc).

Э. Хуҷанов - дотсенти кафедраи таълими методикаи физика ва астрономияи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тошканд ба номи Низомӣ, доктори фалсафа оид ба илмҳои педагогӣ (PhD).

И. Абдураҳмонова - омӯзгори тоифаи олии фанни биологияи литсейи академии назди ДТРТ.

Фанҳои табиӣ (Матн): китоби дарсӣ синфи 1 / К. Суяров (ва диг.). – Тошканд: Маркази таълими Республика, 2021. – 88 саҳ.

ISBN 978-9943-7116-4-8

УЎК 5(075.3)
КБК 2я71

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби республика чоп шудааст.

Бо ҳамкории ваколатхонаи ЮНИСЕФ дар Ӯзбекистон тайёр карда шудааст.

Макети оригиналӣ ва консепсияи дизайнӣ аз ҷониби маркази таълими Республика коркард шудааст.

АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ:

 – Ба саволҳо ҷавоб диҳед

 – Дар хотир доред

 – Супориш

 – Тадқиқоти хурд

 – Мушоҳида кунед

ISBN 978-9943-7116-4-8

© Маркази таълими Республика, 2021

МУНДАРИҶА

БОБИ 1. ОЛАМИ АТРОФИ МО

Мавзӯи 1. Ман ҷӯяндаам! 6

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 2. Табиати зинда ва беҷон (ғайризинда)-ро меомӯзем 8

Мавзӯи 3. Организмҳои зинда 10

БОБИ 2. РАСТАНИҲО

Мавзӯи 4. Барои инкишофи растаниҳо чиҳо зарур аст? 14

Мавзӯи 5. Гуногунии растаниҳо 16

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 6. Сохти растаниҳо 18

Кори лоиҳа

Мавзӯи 7. Шинонидан ва парвариши растаниҳо..... 20

БОБИ 3. ҲАЙВОНОТ

Мавзӯи 8. Барои зисти ҳайвонот чиҳо зарур аст? 24

Мавзӯи 9. Гуногунии ҳайвонот 26

Мавзӯи 10. Инкишофи ҳайвонот 28

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 11. Аҳамияти ҳайвонотро меомӯзем.....30

БОБИ 4. ОБУ ҲАВО

Мавзӯи 12. Обу ҳаво чист?.....34

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 13. Чен кардани ҳарорати ҳаво 36

Мавзӯи 14. Намудҳои боришот 38

БОБИ 5. ФАСЛҲОИ СОЛ

Мавзӯи 15. Тирамоҳ.....42

Мавзӯи 16. Зимистон 44

Мавзӯи 17. Баҳор 46

Мавзӯи 18. Тобистон 48

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 19. Тасвир кардани фарқият ва тағйироти фаслҳои сол 50

БОБИ 6. ҶОЙИ ЗИСТ

Мавзӯи 20. Ҷангал 54

Мавзӯи 21. Табиати биёбон 56

Мавзӯи 22. Ҳавзаи об 58

БОБИ 7. ЗАМИН ВА КАЙҲОН

Мавзӯи 23. Дар осмон чиҳоро мушоҳида кардан мумкин аст? 62

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 24. Тасвир кардани Офтоб, Замин ва Моҳ 64

Мавзӯи 25. Рӯз ва шаб 66

БОБИ 8. ГАРМӢ, РӮШНОӢ ВА ОВОЗ (САДО)

Мавзӯи 26. Гармӣ чист?.....70

Мавзӯи 27. Рӯшноӣ чист?.....72

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 28. Фарқияти манбаъҳои гармӣ ва рӯшноӣ 74

Мавзӯи 29. Овоз (Садо).....76

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 30. Ҳосил кардани овозҳо ...78

БОБИ 9.ҲАРАКАТ

Мавзӯи 31. Ҳаракат чист? 82

Машғулоти амалӣ

Мавзӯи 32. Ҳаракат чӣ гуна ба вуҷуд меояд?.....84

Мавзӯи 33. Дарси ҷамъбастӣ.....86





БОБИ 1

ОЛАМИ АТРОФИ МО

Мавзӯи 1 МАН ҶӮЯНДААМ!

Табиатро чӣ гуна меомӯзем?



Омӯзандагони табиат – ҷӯянда-гонанд!

Ҷӯянда мушоҳида мекунад, чен мекунад, муқоиса мекунад, муайян мекунад ва хулоса мебарорад.



Барои омӯхтани табиат мо аз кадом узвҳои ҳиссиамон истифода мебарем?



МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 2 **ТАБИАТИ ЗИНДА ВА БЕҶОН (ҒАЙРИЗИНДА)-РО МЕОМӮЗЕМ**

Ба табиати зинда ва бечон чиҳо дохил мешаванд?





Дар парранда ва пуфак чӣ гуна тағйирот содир шуд?









Ба мо лозим аст


Коғаз


Кирми лойхӯрак


Санг


Чангак


Пурбин (лупа)

Тартиби иҷро

1. Бо ёрии чангак кирми лойхӯракро ба коғаз гузоред.
2. Бо ёрии пурбин кирми лойхӯракро мушоҳида кунед.
3. Сангро аз ҷояш такон диҳед.

Дар ҳаракати табиати зинда ва ҷисми бечон чӣ гуна фарқ ҳаст?

Мавзӯи 3 ОРГАНИЗМҲОИ ЗИНДА



Бачаҳо чӣ кор доранд?
Шумо кадом ҳолатҳои дар расм бударо дуруст меҳисобед?





Растаниҳо, ҳайвонот ва одамон организмҳои зинда мебошанд.

Онҳо ғизо мегиранд, нафас мекашанд, ҳаракат мекунанд, калон мешаванд ва инкишоф меёбанд.

Растаниҳо ва ҳайвонотро ҷудо кунед. Номи онҳоро гӯед.

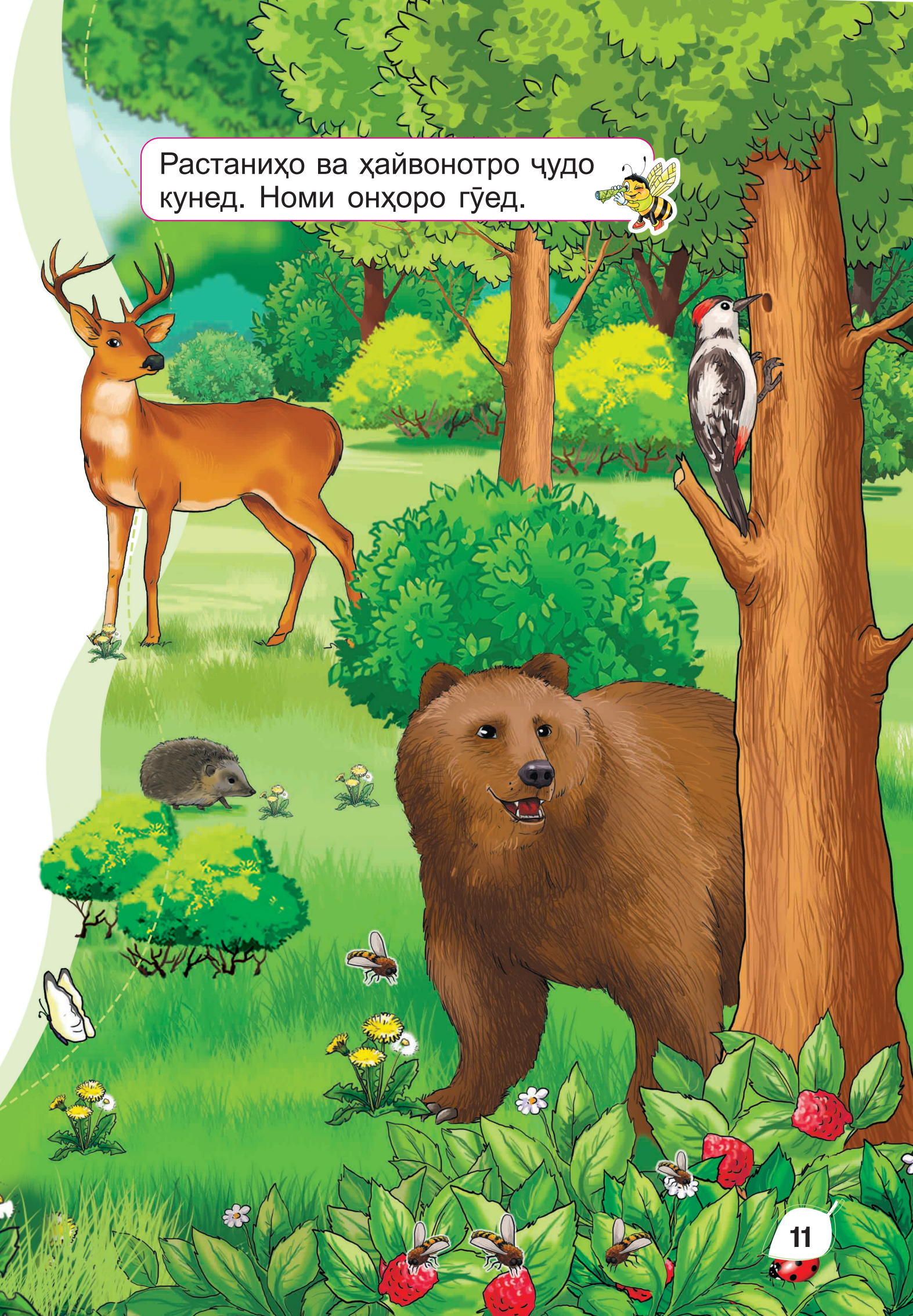



БОБИ 2

РАСТАНИҲО



Мавзӯи 4 БАРОИ ИНКИШОФИ РАСТАНИҲО ЧИҲО ЗАРУР АСТ?



Офтоб



Ҳаво



Об



Хок

Барои чӣ ҷуворимакка хуб нашъунамо наёфт?





Чаро ҷуворимакка хушк шуд?







Барои чӣ замин нарм карда мешавад?






Барои хуб нашъунамо ёфтани растанӣ чиҳо зарур аст?

Мавзӯи 5 ГУНОГУНИИ РАСТАНИҲО

Растаниҳо ба кадом гурӯҳҳо ҷудо мешаванд?



Дарахт – растаниест, ки якто пояи ғафси чӯбӣ дорад.
Бутта – растаниест, ки якчанд пояҳои чӯбӣ дорад.
Алафҳо – растаниест, ки пояаш сабз аст.





Ба дарахт, бутта ва алафҳо кадом растаниҳо дохил мешаванд?



Дарахт

Алафҳо

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 6 СОХТИ РАСТАНИҲО

Дар расм кадом растаниҳо тасвир ёфтааст?
Растаниҳо ба кадом қисмҳо ҷудо мешаванд?

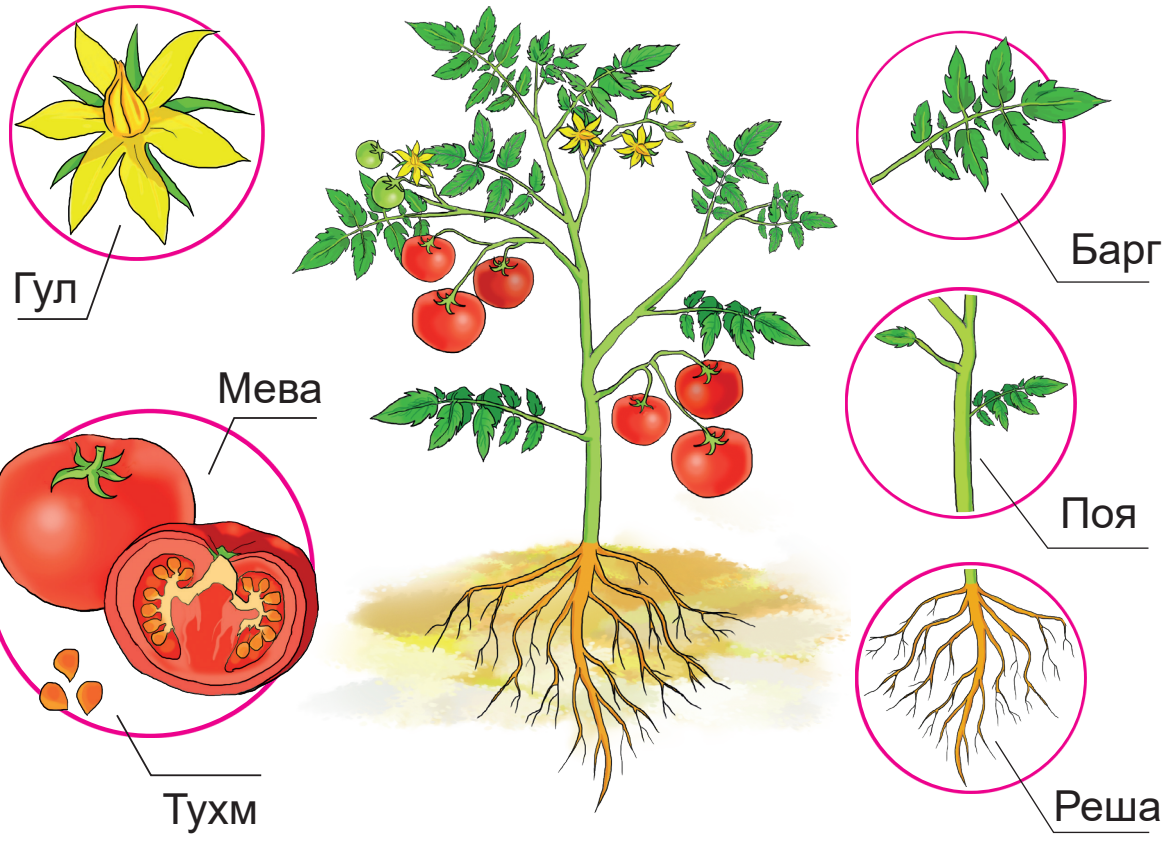

Дар помидор чандто гул ва мева ҳаст?

Аз помидор чиҳо тайёр кардан мумкин?



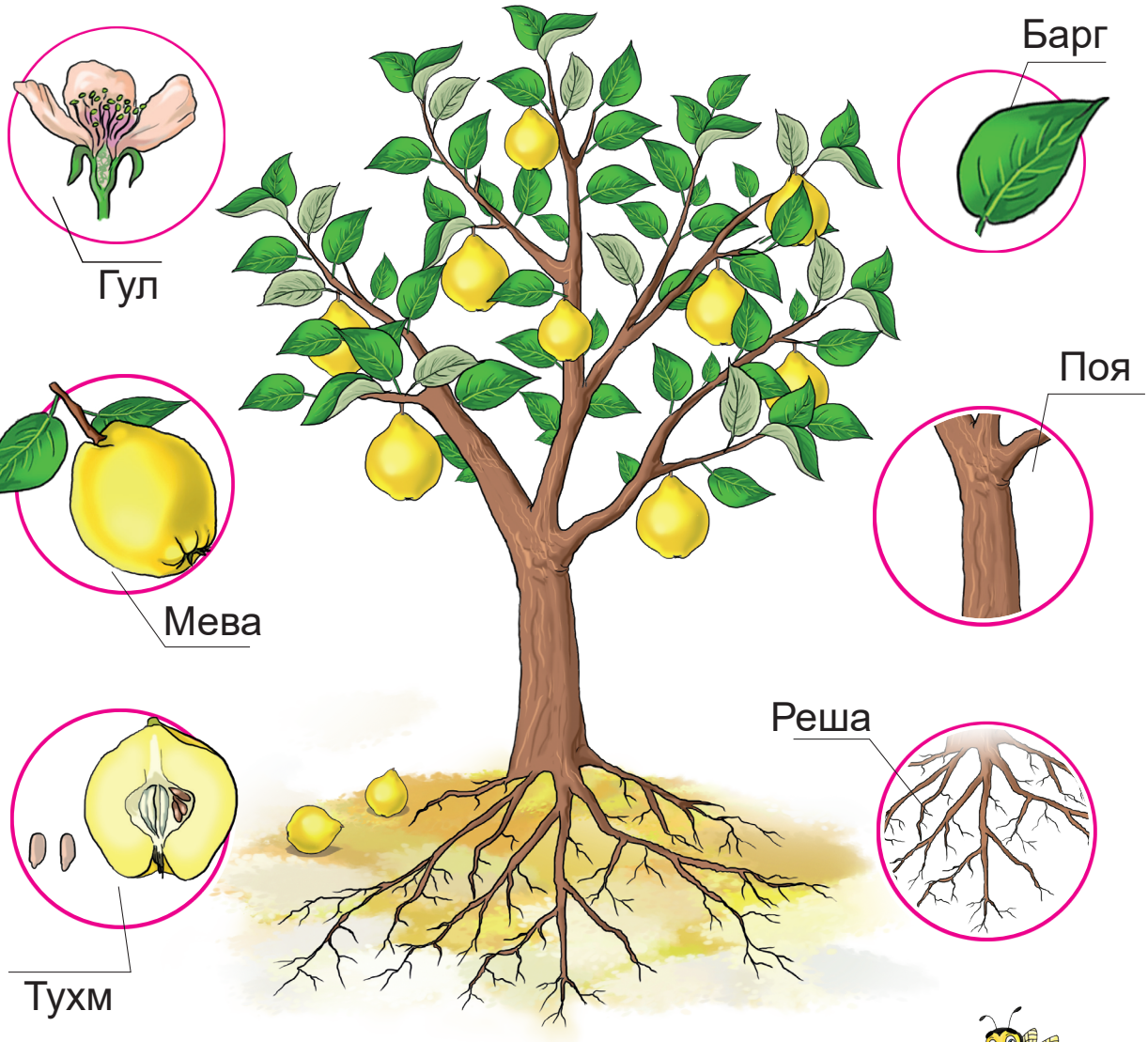

Дуто биҳӣ пухта ба замин афтод.
Дар дарахт чандто биҳӣ боқӣ монд?

Аз биҳӣ чиҳо тайёр карда мешаванд?



КОРИ ЛОИҲА

Мавзӯи 7 ШИНОНИДАН ВА ПАРВАРИШИ РАСТАНИҲО


Санги дажғол (керамзит)


Хоки боғ


Растании решадор


Торф


Куракча


Тубаки гул


Нурии маъданӣ


Зарфи об

1. Хок, нурии маъданӣ ва торф омехта карда мешаванд.





3. Тубаки гул то нисфаш бо омехтаи хок пур карда мешавад.



4. Растании решадор дар тубаки гул ҷойгир карда мешавад.





5. Растании дар тубаки гул буда бо хок пур карда мешавад.

2. Ба тубаки гул санги дажғол андохта мешавад.



6. Хоки атрофи растанӣ бо даст фишурда мешавад.

7. Ба растанӣ об рехта мешавад.





Растаниро парвариш кунед ва нашъунамо ёфтани онро мушоҳида кунед.





БОБИ 3

ҲАЙВОНОТ

Мавзӯи 8

БАРОИ ЗИСТИ ҲАЙВОНОТ ЧИҲО ЗАРУР АСТ?



- Ҳаёти ҳайвонотро мушоҳида кунед. Ҳайвонҳо чӣ кор доранд?
- Ҳайвонҳо барои эҳтиёҷи худ чизҳои заруриро чӣ хел пайдо мекунанд?



Ҳайвонот организмҳои зинда мебошанд. Барои зисти ҳайвонот хӯрок, об, ҳаво ва ҷойи зист зарур аст!

Ҳайвонот ғизо мегиранд, нафас мекашанд, ҳаракат мекунанд, калон мешаванд ва афзоиш меёбанд.

Мавзӯи 9 ГУНОГУНИИ ҲАЙВОНОТ

Ҳайвоноти сутунмӯҳрадор



Ширхорон

- Бачаи худро бо шир парвариш мекунад.
- Ҷисмаш бо пашм пӯшонида шудааст.





Паррандагон

Ҷисмаш бо парҳо пӯшонида шудааст.



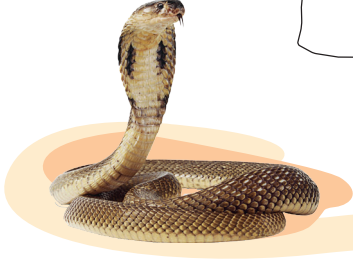

Хазандагон

Ҷисмаш бо тангачаҳо пӯшонида шудааст.



Дар об ва хушкӣ зиндагикунандагон

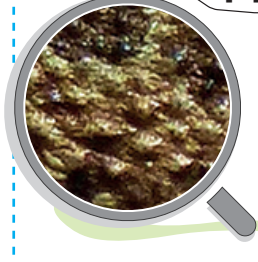

Ҷисмаш аз пӯсти луоб пӯшонида шуда иборат аст.



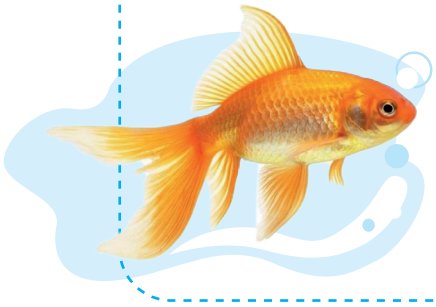

Моҳиҳо

- Бо ёрии узвҳои шинокунандаашон ҳаракат мекунанд.
- Ҷисмаш бо тангачаҳо пӯшонида шудааст.

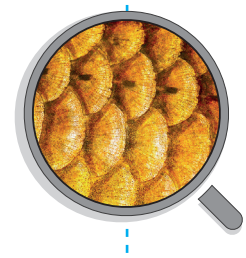

Ҳайвонҳои бесутунмӯҳра



- Ҳайвонот аз рӯйи ғизогирӣ дарранда ва растанихӯр мешаванд.
- Даррандаҳо аз дигар ҳайвонҳо ғизо мегиранд.
- Ҳайвонҳои алафхӯр аз растаниҳо ғизо мегиранд.



Ҳайвонҳои дар поён додашударо ба кадом гурӯҳҳо ҷудо кардан мумкин?





Мавзӯи 10 ИНКИШОФИ ҲАЙВОНОТ

- Ҳайвонҳо бо кадом аломатҳояшон ба модари худ монанданд?
- Ҳайвонҳо бо кадом аломатҳои худ аз модарашон фарқ мекунанд?





Асп ва тойча



Шутур ва шутурбача



Гӯсфанд ва барра



Буз ва бузғола



Гов ва гӯсола

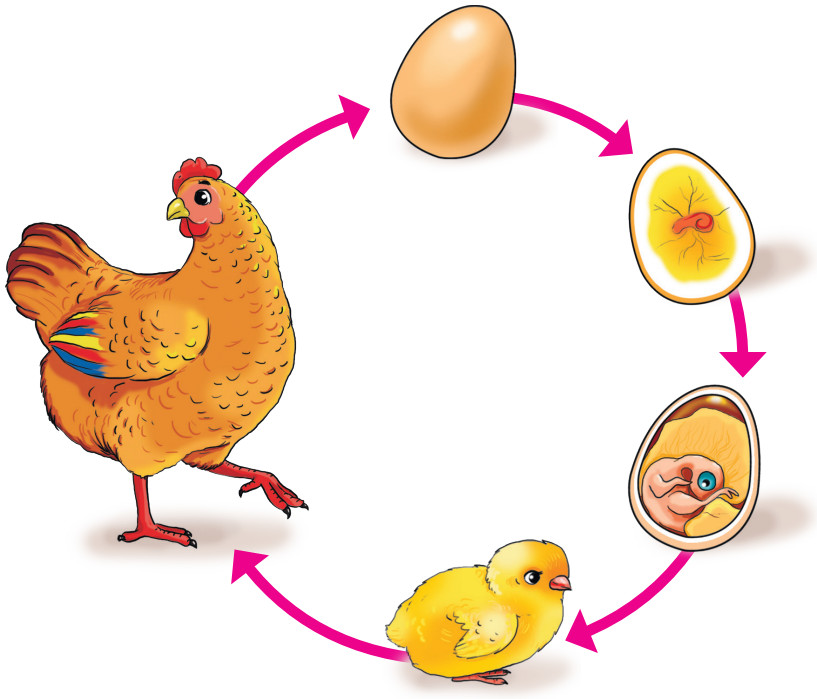

Ҷараёни инкишофёбии ҳайвонотро мушоҳида кунед. Дар онҳо чӣ гуна тағйиротҳо содир шуд?



МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 11 АҲАМИЯТИ ҲАЙВОНОТРО МЕОМӮЗЕМ

Одамон барои чӣ ҳайвонотро парвариш мекунанд?



Ин маҳсулотҳо аз кадом ҳайвонҳо гирифта мешавад?








Сифати тухмро чӣ тавр муайян мекунем?



Ба мо лозим аст



2 дона тухм



2-то стакан



Об дар зарф

Тартиби иҷро



1. Ба 2-то стакан то нисфаш об резед.
2. Ба стаканҳои об рехта яктогӣ тухм андозед.
3. Дар об ҷойгиршавии тухмҳои дар стакан бударо мушоҳида кунед.



Тухми кӯҳна



Тухми нав

Тухми кӯҳнаро истеъмол кардан намешавад.







БОБИ 4

ОБУ ҲАВО

Мавзӯи 12 ОБУ ҲАВО ЧИСТ?

Ҳолати обу ҳаворо шарҳ диҳед.



6 : 00



Дар давоми рӯз тағйирёбии обу ҳаворо мушоҳида кунед.

Саҳарӣ каме салқин мешавад.

10 : 00



Баъд офтоб баромада, нисфирӯзӣ ҳаво гарм шуд.

14 : 00



Баъди нисфирӯзӣ осмонро абр фаро гирифт ва борон борид.

Дар давоми рӯз тағйир ёфтани ҳаворо **обу ҳаво** меноманд.



- Дар кадом расм ҳавои боронӣ тасвир карда шудааст?
- Дар кадом вақти рӯз ҳаво салқин мешавад?



Дар асоси ҷадвал дар бораи обу ҳаво матн тартиб диҳед.

Имрӯз	Абр	Шамол	Борон
Саҳарӣ	✗	✓	✗
Пагоҳӣ	✓	✓	✗
Нисфирӯзӣ	✓	✗	✓
Бегоҳирӯзӣ	✗	✗	✗



Обу ҳаво зуд-зуд тағйир ёфта меистад.



Бегоҳирӯзӣ ҳаво кушода шуд.

Шабона ҳаво салқин шуд.



МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 13 ЧЕН КАРДАНИ ҲАРОРАТИ ҲАВО

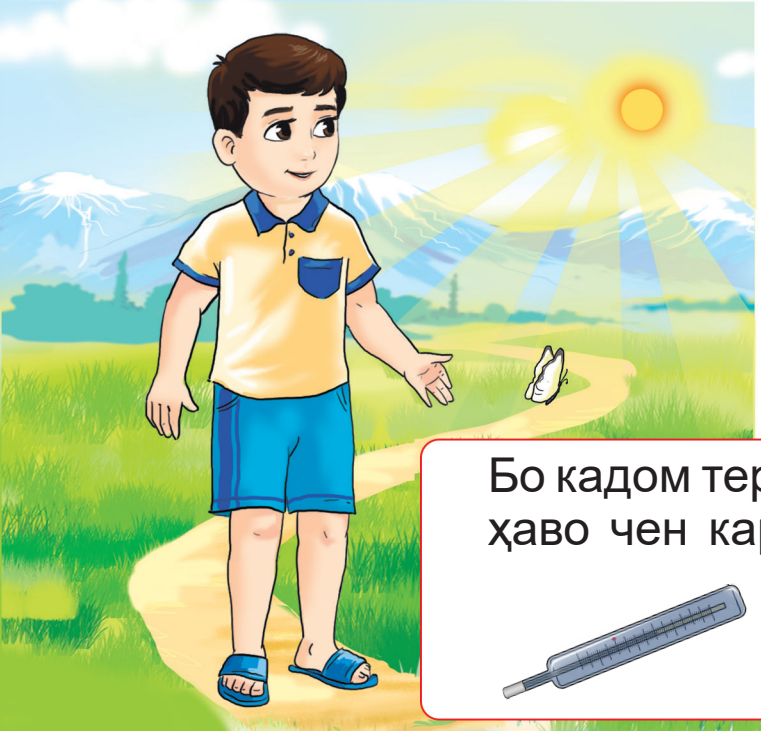



Бо кадом термометр ҳарорати ҳаво чен карда мешавад?

Мо ҳар рӯз бо воситаи телевизион ва интернет гарм, нарм ё хунук будани ҳаворо дониста мегирем. Инҳо **ҳарорати ҳаво** мебошанд.

Термометри ҳавосанҷ

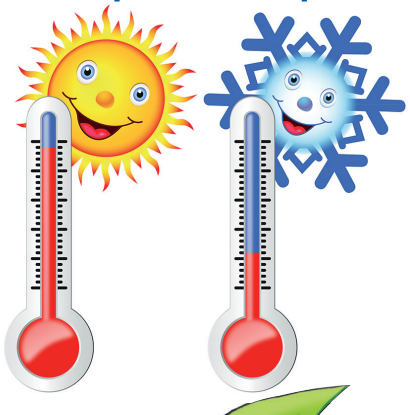

Ҳарорати ҳаво бо ёрии **термометр** чен карда мешавад.





Ба мо лозим аст


Термометри ҳавосанҷ


Коғаз


Ручка

Тартиби иҷро

1. Бо ёрии термометри ҳавосанҷ ҳарорати синфхонаро чен кунед ва натиҷаро ба коғаз нависед.
2. Бо ёрии муаллиматон ҳарорати ҳавлии мактабро чен кунед ва натиҷаро ба коғаз нависед.
3. Натиҷаҳои ченкуниро муқоиса кунед.

Сабабҳои мумкин будани тағйир додани ҳарорати хона ва тағйир дода натавонистани ҳарорати ҳавлии мактабро фаҳмонед.

Мавзӯи 14 НАМУДҲОИ БОРИШОТ

Кадом намудҳои сӯхторро медонед?

Дар вақти ҳаво хеле хунук будан **барф** меборад.



Обе, ки аз абрҳо дар шакли қатра меафтад, **борон** ном дорад.

- Чӣ гуна тарафҳои мусбии боришот вуҷуд дорад?
- Мо худро аз боришот чӣ гуна муҳофизат мекунем?

Борон, барф, дӯл ва **жола** намудҳои боришот ба ҳисоб мераванд.

Аксар вақт пас аз борон ва жола **тирукамон** пайдо мешаванд.



Агар дар вақти борон боридан ногаҳон ҳаво сард шавад, **дӯл** ҳосил мешавад.

Агар борон дар муддати кӯтоҳ бо шиддат борад, ин **жола** аст.

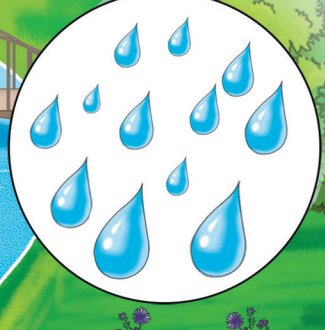





БОБИ 5

ФАСЛҲОИ СОЛ

Мавзӯи 15 ТИРАМОҲ

Фасли тирамоҳро чӣ гуна тасаввур мекунед?

Тирамоҳ, зимистон, баҳор ва тобистон – фаслҳои сол аст.

- Дар тирамоҳ дар ҳаёти растанӣ (наботот) ва ҳайвонот чӣ гуна тағйирот содир мешавад?
- Дар тирамоҳ одамон бо кадом корҳо машғул мешаванд?
- Барои чӣ ин фаслро **тирамоҳи тиллоӣ** меномем?



Дар тирамоҳ баргҳои дарахтон зард шуда, мерезанд.

Сентябр, октябр ва ноябр **моҳҳои тирамоҳи**анд.

Аз дашту саҳроҳо ҳосилро ҷамъ карда, ба зимистон тайёрӣ мебинанд. Паррандагон ба кишварҳои гарм парида мераванд.

Мавзӯи 16 ЗИМИСТОН

Фасли зимистонро тасвир кунед.

- Ҳодисаҳои табиати дар фасли зимистон содир мешударо гӯед.
- Дар зимистон ҳайвонҳо чӣ кор мекунанд?
- Дар фасли зимистон бачагон чӣ гуна бозиҳо мебозанд?



Декабр, январ ва феврал **моҳҳои зимистон** мебошанд.

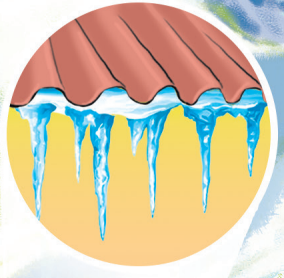



Зимистон – фасли хунуктарини сол аст. Дар фасли зимистон ҳаво асосан сард ва абрӣ шуда, барф меборад. Дар хунукӣ сатҳи об ях мекунад.



Мавзӯи 17 БАҲОР

Дар фасли баҳор табиат чӣ гуна ранг мегирад?

- Кадом растаниҳо муждарасони фасли баҳор ба ҳисоб мераванд?
- Оё кадом паррандагон сафири баҳор буданашро медонед?

Дарахтон муғҷа баста гул мекунанд.

Тағйиротҳои ба худ хоси фасли баҳорро гӯед.

Дар баробари омадани баҳор табиат бедор мешавад. Паррандагон парида меоянд. Ҳаво гарм шудан мегирад.

Дар саҳроҳо кор оғоз мешавад. Дар фасли баҳор “Наврӯз” ҷашн гирифта мешавад.

Март, апрел ва май моҳҳои баҳорӣ мебошанд.

Мавзӯи 18 ТОБИСТОН

Дар баробари омадани тобистон дар табиат чӣ гуна тағйирот содир мешавад?

- Дар тобистон одамон бо чӣ кор машғул мешаванд?
- Дар фасли тобистон дар табиат чӣ гуна тағйирот ба амал меоянд?

Июн, июл ва август **моҳҳои тобистон** мебошанд.









Расмҳои ба фасли тобистон вобаста бударо ёбед.





















Тобистон - фасли гармтарини сол аст. Дар тобистон бисёр меваҳо мепазанд. Бо омадани тобистон таътилҳо оғоз ёфта, бачагон ба истироҳатгоҳҳо мераванд.











МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 19 **ТАСВИР КАРДАНИ ФАРҚИЯТ ВА ТАҒЙИРОТИ ФАСЛҲОИ СОЛ**



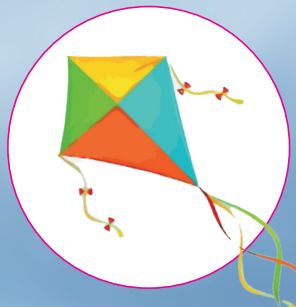















- Расмҳо ба кадом фаслҳо тааллуқ доранд?
- Тағйиротҳои доир ба фаслҳо вобаста бударо дар дафтари машқатон тасвир кунед.







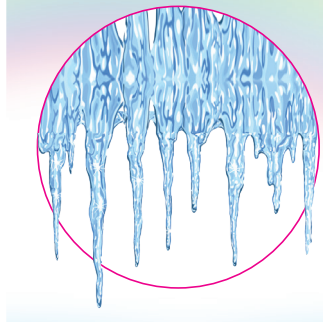



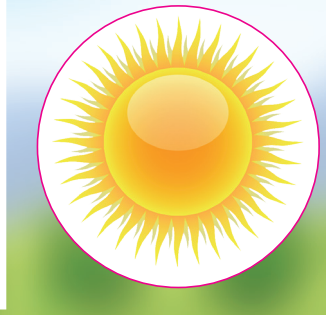













БОБИ 6

ҶОЙИ ЗИСТ

Мавзӯи 20 ҶАНГАЛ

Ҷангалро чӣ гуна тасаввур мекунед?



Ҷангал ҷойҳои аз алафҳои зич, буттаҳо ва дарахтон иборат буда мебошанд. Дар ҷангал ҳайвонот ва паррандагон зиндагӣ мекунанд.

Аз сабаби зич сабзидани растаниҳо ба баъзе ҷойҳои ҷангал нурҳои офтоб кам мерасад. Дар чунин ҷойҳо заҳ (намӣ) зиёд шуда, **ботлоқҳо** ҳосил мешавад.

- Чаро дар ҷангалҳо алафу растаниҳо зич месабзанд?
- Агар шумо дар ҷангал роҳатонро гум кунед, чӣ кор мекардед?

Номҳои ҳайвонҳои дар расм бударо гӯед ва онҳоро дар дафтари машқатон нависед.

Дар рӯйи замин ҷангалҳо хеле каманд. Онҳоро нигоҳубин ва муҳофизат карданамон лозим!

Мавзӯи 21 ТАБИАТИ БИЁБОН

Биёбонро чӣ гуна тасаввур мекунед?

- Чаро дар биёбон наботот ва ҳайвонот хеле каманд?
- Дар биёбон чӣ гуна растаниҳо мерӯянд?

Растаниҳо ва ҳайвоноте, ки дар биёбон зиндагӣ мекунанд, ба гармӣ ва беобӣ мутобиқ мешаванд.

Саксавул

Харгӯш

Газ, юлғун

Сусмор

Каждум

Дар биёбонҳо ҳаво хеле гарм ва тафсон мешавад. Онҳо майдонҳои калонро ишғол мекунанд. Дар биёбон растанӣ (наботот) ва ҳайвонот хеле каманд.



Шутур

Дар биёбон ҳайвонҳои хазанда ва ширхорони дар хушксолӣ мутобиқ шуда зиндагӣ мекунанд.



Тавушқон



Сангпушт



Мор



Юрмон

Дар биёбонҳо сатҳи заминро регҳо иҳота кардааст.

Янтоқ
(Хори шутурхӯр)

Мавзӯи 22 ҲАВЗАИ ОБ

Наҳанги кабуд

Шумо уқёнусро чӣ гуна тасаввур мекунед?

Шӯрмоҳӣ

Делфин

- Оё шумо уқёнусро дар телевизион дидаед?
- Чаро обҳои уқёнусро нӯшидан намешавад?

Уқёнус – бузургтарин ҳавзаи об дар рӯйи замин аст.

Кӯсамоҳӣ (Акула)

Дар уқёнусҳо низ ҳаёт вуҷуд дорад. Дар он ҷо бисёр намудҳои наботот ва ҳайвонотро дучор шудан мумкин.

Ҳаштпо

Ситораи баҳрӣ

Моҳихӯрак

Обҳои уқёнус бо таъсири шамол мавҷҳо ҳосил мекунанд.

Паррандаи моҳигир

Сангпушти баҳрӣ

Наботот ва ҳайвоноти ба уқёнус хос бударо нишон диҳед.














Озодмоҳӣ

Обҳои уқёнус шӯр буда, нӯшидан намешавад.

Обсабзаҳои баҳр

Дар уқёнусҳо наҳанг, делфин, акула ва ҳар гуна моҳиҳо зиндагӣ мекунанд.





БОБИ 7

ЗАМИН ВА КАЙҲОН

Мавзӯи 23 ДАР ОСМОН ЧИҲОРО МУШОҲИДА КАРДАН МУМКИН АСТ?



Осмонро мушоҳида кунед. Чиҳоро мебинед?



Дар осмон дар ҳар гуна вақти рӯз ҳар хел манзараҳоро мушоҳида карданамон мумкин.



- Чаро ситораҳо рӯзона намоён намешаванд?
- Шабона дар осмон боз чиҳо ба назар намоён мешаванд?





Рӯзона дар осмон Офтоб, абрҳо ва паррандагони парвоз карда истодаро мушоҳида карданамон мумкин.

Дар рӯзҳои абрнок паррандагон пасттар парвоз мекунанд. Ин тағйир ёфтани ҳаво ва бориши боронро мефаҳмонад. Ҳангоми ҳавои кушод бошад, баръакс, паррандагон баланд парвоз мекунанд.

Шабона ситораҳо ва Моҳ намоён мешаванд. Ситораҳо аз сабаби аз Замин хеле дур ҷойгир шуданашон ба назар хурд маълум мешаванд.

Моҳ аз Замин хеле хурдтар аст. Он нисбат ба ситораҳо наздиктар ҷойгир шудааст.



Рӯзона Офтобро, шабона бошад, Моҳ ва ситораҳоро мушоҳида карданамон мумкин.

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 24 ТАСВИР КАРДАНИ ОФТОБ, ЗАМИН ВА МОҲ

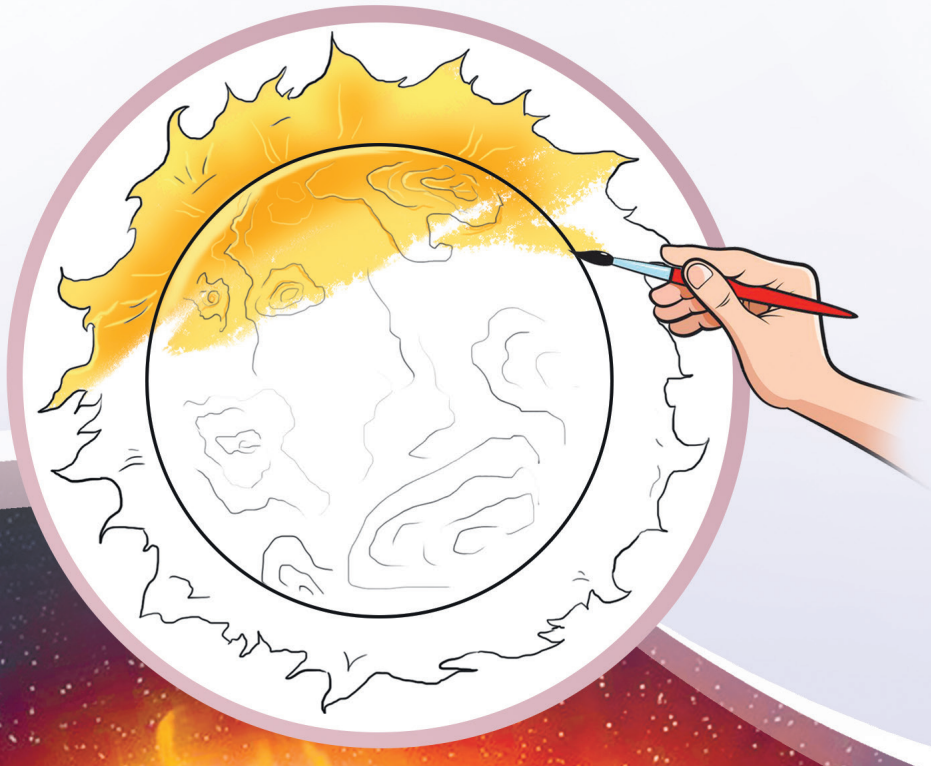

Ба мо лозим аст



Рангҳо



Мӯқалам

Тартиби иҷро

1. Офтоб, Моҳ ва Заминро бо ранги худатон тасаввуркарда ранг кунед.
2. Аз Офтоб ва Моҳ кадомаш ба Замин наздиктар аст?
3. Онҳоро аз рӯйи калониашон пайиҳам ҷойгир кунед.







Мавзӯи 25 РӮЗ ВА ШАБ

Оё шумо тулӯъ (баромадан) ва ғуруб (нишастан)-и Офтобро мушоҳида кардаед?

- Кадом растанӣ ё ки ҳайвон аз ивазшавии шабу рӯз дарак медиҳад?
- Шумо рӯзона ва шабона бо чӣ корҳо машғул мешавед?



Вақти аз ғуруб то тулӯи Офтобро **шаб** меноманд.

Тулӯъ ва ғуруби Офтоб ивазшавии шабу рӯзро мефаҳмонад.

Дар асоси ҷадвал матн тартиб диҳед.

Рӯзҳои ҳафта	Вақти тулӯи Офтоб	Вақти ғуруби Офтоб
Душанбе	6:50	17:50
Сешанбе	6:48	17:51
Чоршанбе	6:47	17:52
Панҷшанбе	6:45	17:54
Ҷумъа	6:44	17:56
Шанбе	6:43	17:58
Якшанбе	6:40	18:00



Вақти аз тулӯъ то ғуруби Офтобро **рӯз** меномем.



БОБИ 8

ГАРМӢ, РЎШНОЙ ВА ОВОЗ (САДО)



Мавзӯи 26 ГАРМӢ ЧИСТ?

Кафҳои худро ба ҳам молиш диҳед. Чиро ҳис кардед?

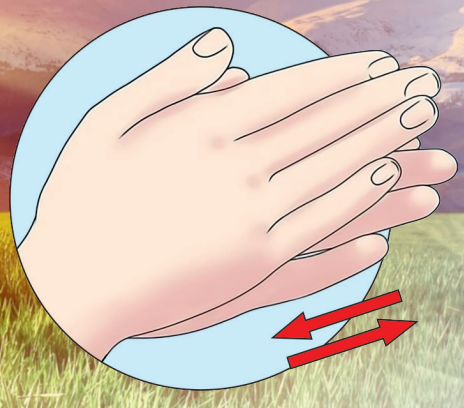

Офтоб – манбаи гармӣ аст. Офтоб ба мо гармӣ ва рӯшноӣ медиҳад.

Шумо дар расми зерин чиҳоро мебинед?

Ҳангоми сӯхтани ҳезум чӣ гуна ҷараёнро мушоҳида кардан мумкин?



Шумо кадом манбаъҳои гармиро медонед?

Дар хонаатон аз кадом воситаҳои гармидиҳанда истифода мебаред?



Ба мо лозим аст



Стакан



Оби гарм



Қошуқ (чумча)-ҳои чӯбӣ ва филизӣ (металлӣ)

Тартиби иҷро

1. Ба стакан оби гарм резед.
2. Қошуқи чӯбиро ба оби гарм андозед.
3. Қошуқи металлиро ба оби гарм андозед.
4. Қошуққоро аз об бароред.

Ба қоидаҳои бехатарӣ риоя кунед.

Кадом қошуқ гармтар аст?

Ҷисмҳои металлӣ гармиро хуб мегузаронанд.

Ҷисмҳои чӯбӣ гармиро хуб намегузаронанд.

STEM Science & Technology

Мавзӯи 27 РӮШНОӢ ЧИСТ?



Чашмони худро пӯшед, пас кушоед. Чиро эҳсос кардед?

Аз сабаби рӯшноӣ ҳама чизи дар атрофамон бударо дида метавонем. Ҳангоми чашмонамонро пӯшидан, фақат торикиро ҳис мекунем.

Таъсири рӯшноиро ба муҳити атроф мушоҳида мекунем.

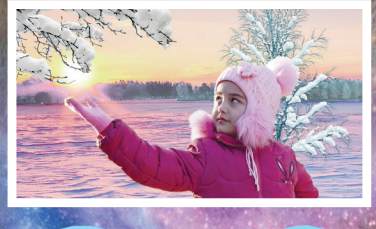





Рӯшноӣ барои зист ва инкишофи одамон, ҳайвонот ва наботот зарур аст!

Дар расм чиҳоро мебинед?



Пас аз ғуруби Офтоб, чароғҳои кӯча фурӯзон мешаванд.



Манбаъҳои табиӣ ва сунъии рӯшноиро гӯед.



Ба мо лозим аст

 Фонуси кисагӣ

 Коғази сафед

 Коғази картон

 Тасмаи шаффоф

Тартиби иҷро

1. Фонусро даргиронда, рӯшноиро ба коғази картон равона мекунем ва гузариши нурро мушоҳида мекунем.
2. Фонусро даргиронда, рӯшноиро ба коғази сафед равона мекунем ва гузариши нурро мушоҳида мекунем.
3. Фонусро даргиронда, рӯшноиро ба тасмаи шаффоф равона мекунем ва гузариши нурро мушоҳида мекунем.

Рӯшноӣ аз ҷисмҳои шаффоф хуб мегузарад. Дар оинаи тирезаҳои синфхонаҳо ва хонаҳо ҷисмҳои шаффоф (оинаи шишагӣ) насб карда мешаванд. Аз ҳамин сабаб хонаҳо равшан мешаванд.

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 28 ФАРҚИЯТИ МАНБАЪҲОИ ГАРМӢ ВА РӮШНОЙ

Ба мо лозим аст



Чароғ (лампа)-и мизӣ



Термометр (ҳароратсанҷ)



Матои сафед ва сиёҳ

Тартиби иҷро

1. Чароғи мизро ба болои миз гузоред ва фурӯзон кунед.
2. Матоъҳои сафед ва сиёҳро қат карда, дар байни онҳо термометрро ҷойгир кунед.
3. Пас аз 5-6 дақиқа матоъҳоро аз зери чароғ гиред.
4. Нишондоди термометрҳои дар байни матоъҳо бударо навишта гиред.

Оё гарм шудани матоъро ҳис кардед?
Оё дар нишондоди термометрҳо фарқ ҳаст?





Бо таъсири рӯшноӣ нисбат ба матои сафед матои сиёҳ бисёртар метафсад.

Шумо дар ҳаёти ҳаррӯзаатон аз кадом манбаъҳои гармӣ ва рӯшноӣ истифода мебаред?











Манбаъҳои рӯшноӣ аз худ равшанӣ ва гармӣ мебароранд.



Мавзӯи 29 ОВОЗ (САДО)

- Мо овозҳоро бо воситаи кадом узви эҳсос мешунавем?
- Шумо кадом овозҳоро медонед?





Мо овозҳоро бо ёрии гӯшҳоямон мешунавем.

Бачаҳо кадом овозҳоро гӯш мекунанд?







- Оё ин овозҳо барои бачагон писанд аст?
- Шумо инро чӣ хел муайян кардед?



Манбаъҳои овоз






Боз кадом манбаъҳои овозро медонед?



Дар атрофамон кадом овозҳо мавҷуданд?

Чашмони худро пӯшед ва бо дастҳоятон гӯшҳои худро пӯшонед.

Тасаввур кунед, агар шумо:

- дар боғи ҳайвонот;
- дар кӯҳ;
- дар лаби дарё бошед, кадом овозҳоро мешунавед?





Овозҳо дилписанд, нохуш, оҳангдор ва пурғавғо мешаванд.



МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 30 ҲОСИЛ КАРДАНИ ОВОЗҲО



Ба мо лозим аст


Зарфи чинӣ


Зарфи шишагӣ


Зарфи пластикӣ


Қошуқи металлӣ

Тартиби иҷро

1. Ба зарфи чинӣ қошуқи металлиро якчанд маротиба занед ва овози аз он баромадаро гӯш кунед.
2. Ба зарфи шишагӣ қошуқи металлиро якчанд маротиба занед ва овози аз он баромадаро гӯш кунед.
3. Ба зарфи пластикӣ қошуқи металлиро якчанд маротиба занед ва овози аз он баромадаро гӯш кунед.

Чашмони худро пӯшед. Овозҳои аз зарфҳо баромадаро фарқ кунед.





Овози аз кадом зарф баромада ба шумо писанд омад?





Ҳангоми ҷисмҳо ба ҳамдигар бархӯрдан овоз мебароранд.



Манбаъҳои овози мусиқӣ ва пурғавғоро муайян кунед.









БОБИ 9
ҲАРАКАТ

Мавзӯи 31 ҲАРАКАТ ЧИСТ?

Чӣ гуна ҳаракатҳоро мебинед?



Дар атрофамон чиҳо ҳаракат мекунанд?
Кадоме дар ҳолати беҳаракат аст?



Ҳангоми дар арғамчин паридан, дарахтон, гулҳо ва хонаҳо гӯё ба ҳаракат даромада барин маълум мешаванд.

Барои чӣ?









Ҳаракат ба пеш, ба қафо, ба рост, ба чап, ба боло ва ба поён равона карда мешавад.

МАШҒУЛОТИ АМАЛӢ

Мавзӯи 32 ҲАРАКАТ ЧӢ ГУНА БА ВУҶУД МЕОЯД?



Ба мо лозим аст


Коғаз


Сӯзан


Қайчӣ


Қалам


Ришта


Дастмол (салфетка)-и коғазӣ


Хаткашак

Тартиби иҷро

1. Аз коғаз самолёт созед.
2. Самолётро дар ҳаво парронед.
3. Ҳаракати самолётро мушоҳида кунед.
4. Аз дастмоли коғазӣ парашут созед.
5. Парашутро аз боло ба поён ба ҳаракат оред.
6. Ҳаракати парашутро мушоҳида кунед.



Ҳаракат чӣ гуна ҳосил шуд?



Мо ҳангоми чиз ва ашёҳоро кашидан, тела додан, боло бардоштан ва фаровардан ҳаракатро ҳосил мекунем.

Мавзӯи 33 ДАРСИ ҶАМЪБАСТӢ

Аломатҳои монандӣ ва фарқияти организмҳоро гуфта диҳед

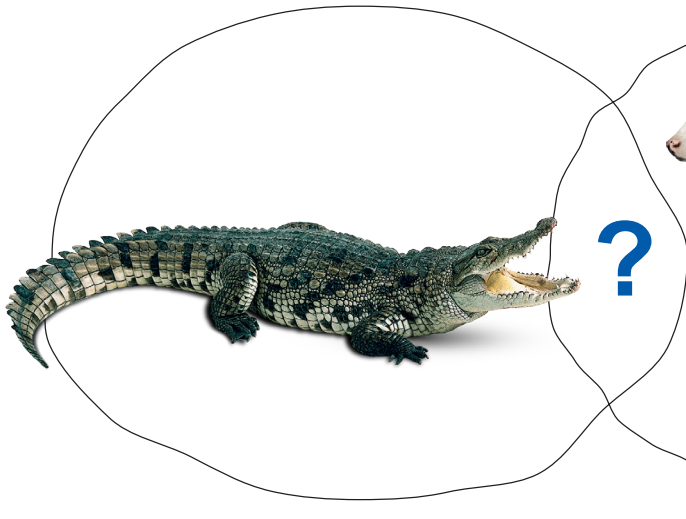

?

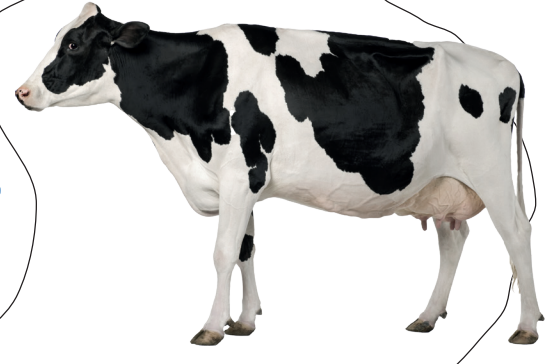



?







?



Манбаи гармиро ёбед



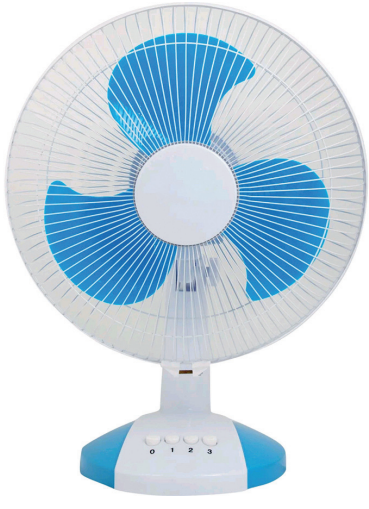





Аз меваҳо истифода бурда нақш (модел)-и Замин, Офтоб ва Моҳро офаред









O‘quv nashri

Tabiiy fanlar

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
1-sinfi uchun darslik
(Tojik tilida)

Рассом *Ихволиддин Салоҳитдинов*

Тарҷимон *Ҷумъаназар Эшонқулов*
Муҳаррир *Ҳикмат Ҳикматов*
Муҳаррири бадеӣ *Сарвар Фармонов*
Муҳаррири техникӣ *Акмал Сулаймонов*
Мусаҳҳеҳ *Дилафрӯз Раҳмонова*
Дизайнер *Дилмурод Мулла-Ахунов*
Саҳифабанд *Алимардон Ақилов*

Ба чопаш 07.06.2021 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Гарнитураи Ариал. Кегели 18 шпондор.
Бо усули офсет чоп шудааст.
Ҷузъи чопии шартӣ 10,23.
Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 11,70.
Теъдоди нашр 9220 нусха. Фармоиши №....

Дар хонаи эҷодии табъу нашри ҶММ
“O‘zbekiston” нашр карда шудааст.
100011, Тошканд, кӯчаи Навоӣ, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20.
Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz
www.iptd-uzbekistan.uz